

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Валентина Медведєва
Ольга Шендрик

**МІЖНАРОДНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО
ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

Рецензенти:

А. І. Соляник – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальних комунікацій Харківської академії культури;

О. О. Сербін – доктор наук із соціальних комунікацій, директор наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ю. І. Горбань – кандидат культурології, доцент кафедри інформаційних технологій, директор наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв;

Є. О. Кияниця – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри маркетингу та реклами Київського торговельно-економічного університету.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
протокол № 8 від 17 січня 2020 року*

М420 Медведєва В., Шендрик О.

Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України :
монографія / В. Медведєва, О. Шендрик. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. –
248 с.

ISBN 978-617-7844-63-0

У монографії вперше у бібліотекознавстві представлено комплексне дослідження проблеми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України періоду 90-х років ХХ ст. – поч. ХХІ ст. Висвітлено теоретико-методологічні проблеми, їх наукове розуміння та інтерпретації, формування понятійно-категоріальної системи; основні складові, напрями, перспективи міжнародного співробітництва. Досліджено особливості державної культурної політики щодо міжнародного співробітництва публічних бібліотек України як чинника міжкультурної комунікації. Розкрито особливості реалізації міжнародних проектів для розвитку публічних бібліотек України та розроблено рекомендації щодо поліпшення розвитку міжнародної співпраці в умовах інформатизації суспільства.

Видання розраховане на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів закладів вищої освіти, докторантів, аспірантів, магістрів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти діяльності публічних бібліотек, особливості входження бібліотек до світового співтовариства в умовах глобального комунікаційного простору.

У виданні представлені апробовані в навчальному процесі рекомендації з вивчення дисципліни «Міжнародне співробітництво у бібліотечно-інформаційній сфері» зі спеціальності 029 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Додатки покликані поглибити розуміння міжнародного співробітництва бібліотек як особливої форми суспільних сучасних взаємин.

УДК 021.64(100):027.022(477)

ISBN 978-617-7844-63-0

© Медведєва В., Шендрик О., 2020
© Видавництво Ліра-К, 2020

ЗМІСТ

ПОПЕРЕДНЄ СЛОВО.....	4
Українські бібліотеки і міжнародне культурне співробітництво: багатогранність і взаємопроникнення (Валентина Медведєва)	4
Міжнародні культурні взаємини в нових реаліях (Петро Андрієнко)	10
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ПЕРЕДМОВА	15
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України	24
1.1. Науково-теоретичні підходи до проблеми міжнародної співпраці публічних бібліотек України	24
1.2. Термінологічний аналіз предметної сфери «міжнародне співробітництво бібліотек».....	41
РОЗДІЛ 2. Основні напрями та форми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України	52
2.1. Культурна політика України як основа державної підтримки міжнародного співробітництва бібліотек	52
2.2. Участь публічних бібліотек України в реалізації міжнародних проектів.....	66
2.3. Роль громадських організацій в активізації міжнародного співробітництва публічних бібліотек.....	81
2.4. Сучасний стан міжнародного співробітництва обласних універсальних наукових бібліотек України	95
РОЗДІЛ 3. Пріоритетні напрями розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек України	121
3.1. Проблеми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України	121
3.2. Шляхи поліпшення розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек України.....	128
ВИСНОВКИ.....	137
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	141
ДОДАТКИ.....	160
СЛОВНИК.....	242

ПОПЕРЕДНЄ СЛОВО

*Валентина Миколаївна Медведєва,
кандидат педагогічних наук, професор*

Українські бібліотеки і міжнародне культурне співробітництво: багатогранність і взаємопроникнення

Міжнародні відносини як особлива форма суспільних комунікацій та взаємовідносин пройшла впродовж тисячоліть шлях від найпростіших до сучасних багатогранних форм.

Процес державотворення, побудова громадянського суспільства означений інтеграцією України у світовий культурний простір. Міжнародне культурне співробітництво України трансформується у нову систему, яка ґрунтується на загальнолюдських цінностях та національних інтересах.

Теорія міжнародних відносин, її становлення і розвиток започатковано на початку ХХ століття. Це відносно короткий термін для напрацювання нових знань, вироблення теорій, концепцій, які мають надзвичайно велике і наукове, і практичне значення. Адже формування науково-обґрунтованих підходів формують світогляд, критичне сприйняття і розуміння специфіки світових процесів з погляду реальних суспільних проблем, національних інтересів, пріоритетів, зовнішньополітичних завдань держави, державної безпеки загалом. Як українські, так і зарубіжні дослідники активно осмислюють нові тенденції і трансформації культурного, освітнього, інформаційного середовища. Зокрема роль культури як цивілізаційного чинника суспільного сталого розвитку, нові підходи і роль держави, державної політики щодо культурних практик, культурних індустрій, ролі суспільних комунікацій та ін.

Новою змістовою домінантою при цьому виступає розгляд культури, її функціонування в площині державності, цілісності, складової суспільної системи.

Міжнародний аспект державної культурної політики знайшов відображення у працях культурологів, філософів, політологів, істориків В. Андрущенка, С. Безклубенка, Ю. Богущького, Б. Гуменюка, Л. Губерського, І. Дзюби, О. Доманської, В. Крижанівського, А. Камінського, М. Мальського, М. Мацях, В. Мадісона, Л. Новохатька, Л. Новохатька, М. Проскуріної, Г. Почепцова, С. Трояна, В. Шахова, М. Шепельова, В. Шейка та ін.

Інтенсифікація процесів міжкультурної комунікації позначилась і на особливостях міжнародного співробітництва в інформаційно-бібліотечній сфері. Українська бібліотечна система, що сформована за

часів авторитарно-бюрократичної системи СРСР, панування ідеології тоталітаризму переживає процес демократичних перетворень і її адаптації до нових культурних реалій.

Початок третього тисячоліття характеризується зростаючою істотним видозмінюванням традиційних відносин як в економічній, політичній, фінансовій, так і в гуманітарній сферах; принципово новими механізмами, кількісним і якісним складом учасників міжнародних взаємовідносин, стрімким розширенням сфери співробітництва, а отже і взаємозалежністю бібліотек у міжнародному середовищі в час нових глобалізаційних, цивілізаційних викликів.

Динаміка та зміст трансформацій у культурно-мистецькій сфері сьогодні є вкрай суперечливими: з одного боку – спрямовуються зусилля на інноваційні процеси, інтеграцію до європейської спільноти, пошук формування нової моделі управління, на конструктивний діалог, співпрацю громадськості і державної влади, приведення правових актів України з питань культури, прав людини у відповідність до міжнародних вимог; з іншого – загострюються негативні тенденції у кадровому інфраструктурному, фінансовому забезпеченні. Яскраво це можна проілюструвати на діяльності публічних бібліотек в умовах проведення реформи місцевого самоврядування за умов якого вже сьогодні відбувається неконтрольований процес скорочення мережі бібліотек у сільській місцевості. Внаслідок цього значна частина мешканців громад може бути позбавлена доступу до отримання інформації, послуг, допомоги в навчанні та отриманні освіти і т.д.

Декларативний характер гальмує культурну взаємодію серед яких: невідповідне розуміння органами державної влади ролі та функцій бібліотек, відсутність належного фінансування публічних бібліотек, незадовільна матеріально-технічна база, проблема адаптації бібліотек, бібліотекарів, як і користувачів до умов цифрової культури; недостатньо представництво бібліотечних фахівців у міжнародних професійних організаціях; недосконалі митні умови міжнародного книгообміну та ін.

З 1991 року розпочинається процес інституалізації в системі міжнародного співробітництва бібліотек: створюється нове бібліотечне законодавство в комплексі законів про культуру, національне культурне надбання, науково-технічну інформацію, видавничу справу та ін. Активізуються міжбібліотечні контакти із зарубіжжям, в т. ч. з національно-культурними організаціями української діаспори; розширюється представництво бібліотек в міжнародних організаціях, в т. ч. громадських; встановлюються тісні контакти з бібліотеками українських наукових центрів США, Німеччини та ін.; розширюється співробітництво з міжнародними організаціями, їх представництвами в Україні.

Це створило нові умови запровадження інноваційних форм міжнародного співробітництва, встановлення багатогранних міжнародних контактів, розширення участі у міжнародних конференціях, семінарах, стажуваннях та ін. Міжнародне співробітництво бібліотек як соціокомунікаційної інституції актуалізувало вивчення власного національного досвіду міжкультурної співпраці за роки незалежності і на цій основі розробки концепції ефективних комунікаційних взаємозв'язків в національній і глобальній системах; здійснення комплексних системних організаційних, структурних та технологічних змін відповідно до загальносвітових тенденцій; адаптацію національної нормативно-правової бази до міжнародних стандартів бібліотечно-інформаційної галузі; модернізацію фінансування, підготовки кадрів, технологічного і матеріального оснащення; розширення участі бібліотек у міжнародних проєктах, отриманні грантової підтримки; актуалізація корпоративної співпраці та ін.

Пошук українською бібліотечною спільнотою нової парадигми діяльності бібліотек, ґрунтується на розумінні того, що система, повнота і якість документних інформаційних ресурсів, що зосереджено в бібліотеках, надання послуг користувачам, суттєво залежать від міжнародного інформаційного співробітництва.

В українському бібліотекознавстві проблеми міжнародної співпраці бібліотек почали активно досліджуватись (а отже цим і започаткувався новий напрям досліджень) порівняно недавно – з середини 80-х років ХХ століття. Окремі теоретичні і практичні аспекти висвітлюють у своїх працях відомі українські дослідники О. Воскобойнікова-Гузєва, В. Льганаєва, Т. Кулаковська, Д. Ніколаєв, Л. Прокопенко, Г. Солоіденко, І. Шевченко, О. Онищенко, В. Пашкова, І. Лобузін, Ю. Трач, А. Соляник, Я. Сошинська, Т. Добко, В. Бабич, В. Скар, Т. Ярошенко, В. Попик, Т. Гранчак, В. Загуменна, А. Чачко, Г. Шамаєва, та інші. Науковий інтерес становлять праці російських науковців: С. Гришина, А. Земков, М. Алексєєва, Н. Ігумнов, Я. Шрайберг та ін. На їх думку міжнародне співробітництво сьогодні має комплексний характер, не звужується лише до окремих напрямів, форм, аспектів.

Незважаючи на посилення інтересу до теоретичних аспектів, активізацію прикладних досліджень процесів міжнародного співробітництва слід об'єктивно визнати, що все ж не запропоновано науковцями концептуальних узагальнень щодо тлумачення сучасних реалій міжкультурної комунікації бібліотек та подолання суперечливих явищ розвитку України, української культури, бібліотечної галузі зокрема.

Попри кризові процеси в гуманітарній сфері держави в Україні все ж розпочинається процес модернізації бібліотечно-інформаційної інф-

раструктури; інституційне оновлення, проведення національного моніторингу наявних документних ресурсів, пошук фінансових інвестицій задля технологічного сучасного оснащення; формування експертного середовища (етично- та інтелектуально-репутаційних), кадрове оновлення бібліотечної галузі, дієва співпраця з громадськістю, яка дедалі більше відіграє суттєву роль, зарекомендувала себе, як дієвий інструмент багатосторонньої культурної дипломатії; створила можливості для підвищення ролі, іміджу і впливу нашої держави на світові культурні процеси; допомагає формуванню нової системи цінностей у міжнародних відносинах.

Прикладом модернізації державної, культурної політики в інтересах міжкультурної комунікації, формування культурного середовища, конкурентоспроможного в ринкових умовах є утворення Українського інституту книги при Мінкультури України та Українського інституту при МЗС України. Новостворений Український інститут книги розглядається як державна установа, діяльність якої має стратегічне значення, на яку покладаються важливі функції з реалізації державної політики, спрямовані на захист національних інтересів та популяризацію української культури в світі, подолання негативних тенденцій щодо зниження рівня читацької активності громадян і розробка з цією метою системних заходів. Діяльність якої має стратегічне значення, на яку покладаються важливі функції з реалізації державної політики, спрямовані на захист національних інтересів та популяризацію української культури в світі, подолання негативних тенденцій щодо зниження рівня читацької активності громадян і розробка з цією метою системних заходів.

Український інститут книги формується в складних ідеологічних, політичних, соціальних умовах розвитку держави. Об'єднати навколо себе професійну спільноту громадськість, експертів, видавців, бібліотечних працівників, освітян, науковців), всіх, хто зацікавлений і свідомий подолання гуманітарної кризи, впровадженні у поступі громадянського суспільства, появи нових напрямів у діяльності (як от просування спеціальних програм, сучасні міжнародні тренди, бізнесові підходи, успішна проектна і грантова діяльність) – завдання з нелегких, але реальне за умови розуміння складності контентів впливу глобалізації та евроінтеграції.

Наукове осмислення міжнародного співробітництва бібліотек України, що стало домінуючою тенденцією світового суспільного розвитку, та їх впливом на бібліотечну справу посиленням міжнародних зв'язків між окремими бібліотечними установами країн різних континентів, між бібліотеками та міжнародними інституціями; широкою інформа-

цією на основі впровадження новітніх електронних технологій з усіма суспільними є важливою проблемою бібліотек – вибору шляхів їх адаптації до сучасних вимог, впровадження нових послуг, можливість надання доступу до національних і світових інформаційних мереж і баз даних.

За своєю природою міжнародні відносини охоплюють практично всі види людської діяльності, що і дає підстави розглядати їх як особливий тип суспільних відносин.

Автори монографії розглядають міжнародне співробітництво бібліотек як цілісну систему взаємопов'язаних напрямів діяльності бібліотек із зарубіжними партнерами, спрямовану на вирішення функціональних завдань якісного, ресурсного забезпечення та обслуговування користувачів, запозичення кращого досвіду задля ефективно реалізації державної політики України у сфері інформатизації, але й на корпоративне вирішення глобальних інформаційно-комунікаційних проблем світового співтовариства.

Зміни ідеологічно-політичних, економічних, освітніх, культурних процесів в Україні спонукають бібліотеки до використання нового формату, пошуку ефективних механізмів розвитку бібліотечної діяльності, у т. ч. міжнародної співпраці. Бібліотекам відведена суттєва роль у сучасній міжнародній інформаційній взаємодії, спрямованій на сприяння актуалізації міжнародної комунікації, міжнародного обміну інформацією задля гарантування права до її доступу, рівноправної участі у міжнародних інформаційних потоках; використання глобальної економічної інтеграції на основі міжнародної інфраструктури в національних інтересах, об'єднання інтелектуальних ресурсів різних країн для прогресивного розвитку цивілізації.

Культурна спадщина українських бібліотек, її документно-ресурсний потенціал формувалися протягом сторіч. Завданням культурної політики держави є не лише його збереження, забезпечення рівного доступу користувачів, а й в новій соціокультурній реальності (глобалізація, інтеграційні процеси), активізація та модернізація презентації української культури, культурної спадщини українських бібліотек у світовий культурний простір.

Автори дослідження, усвідомлюючи значимість впливу книги, бібліотеки на формування світогляду особистості, суспільної свідомості на соціальні, ідеологічні, культурно-мистецькі процеси вважають що головною стратегією в цих умовах є пошук українською бібліотекою (а отже і всією системою бібліотек) концепту національної ідентичності і самоідентичності задля подолання ізоляції міжкультурної, інформаційної, а отже культуротворчої. Адже бібліотека у різних сферах комунікації

завжди виступає посередником між індивідуальною етнокультурною та соціально значущою інформацією, чим сприяє становлення полікультурного суспільства та побудові багатогранного міжкультурного діалогу.

Українська бібліотека як значимий соціокультурний інститут покликана розкривати багатство і неповторність української культури і її самобутність як чинника ідентифікації та формування історичної пам'яті українського народу. Участь українських бібліотек у міжнародних проектах сприятиме інтеграції української національної культури і її спадщини до світового культурного простору, що безумовно позначиться на формуванні привабливого міжнародного іміджу України, використанні активних міжбібліотечних контактів (зокрема членство в міжнародних організаціях) задля зміцнення позиції України на міжнародній арені; створенні просуванні українських бібліотечно-інформаційних продуктів і сервісів на міжнародний культурний ринок для забезпечення доступу до документних ресурсів України.

*Петро Павлович Андрієнко,
надзвичайний і повноважний
посол України*

Міжнародні культурні взаємини в нових реаліях

Міжнародні відносини охоплюють всі види людської діяльності і є особливим типом суспільних стосунків, що виникають в процесі взаємодії між державами, а також іншими учасниками (субнаціональними та наднаціональними). Як суспільне явище вони сьогодні характеризуються такими специфічними рисами як поліцентризм, системність, складність, глобальність, взаємозалежність між внутрішньо-державними та міжнародними відносинами, економічна детермінованість, інформаційна залежність, культурний плюралізм.

Демократичні й ринкові перетворення стимулювали кардинальні зміни в культурній сфері. З'явилося багато різних суб'єктів культурної діяльності – закладів, організацій, підприємств і осередків культури. Підвищилась активність національно-культурних товариств, громадських організацій, творчих спілок, зацікавлених в реформуванні культурно-мистецького життя, відродженні традицій вітчизняної культури. Зростання кількості суб'єктів державної культурної політики пов'язано з потребою в пошуку нових підходів до організації, реорганізації і здійснення державного управління щодо реформування культурно-мистецької сфери. Культурна політика у державі покликана формувати нову модель управління, на ґрунті встановлення конструктивного діалогу та тісної співпраці між державною владою і громадськістю, розвитку міжнародних культурних взаємин. Сьогодні, коли наша країна спрямовує зусилля на інтеграцію до європейської спільноти, надзвичайно важливим є порозуміння у вирішенні проблем культурного розвитку, що відповідає специфіці культурно-мистецької сфери, її реформування, і є важливим в умовах становлення громадянського суспільства в Україні. Інтеграційні процеси зумовлюють необхідність імплементації міжнародно-правових стандартів у внутрішнє законодавство держави, приведення правових актів України з питань культури та прав людини у відповідність до міжнародних вимог.

Культурно-соціальна сфера нашої країни перебуває на стадії серйозних змін, готова до запозичення Європейського досвіду реформування, а також перейняти уроків тих країн Європи, які у своїй практиці набули певного досвіду. Україна володіє власним потенціалом і багатьма творчими ресурсами, які слід використовувати для реформування державної культурної політики.

З 1991 року в Україні розпочався новий етап національно-державного будівництва. Це створило сприятливі умови для розвитку бібліотек як складової культури. Відповідно до потреб нового суспільства, української державності, національних пріоритетів інформаційної та національної безпеки суспільного життя бібліотеки

Долають стереотипи розвитку радянської тоталітарної системи, традиційного консерватизму; трансформують свої функції, звільняються від заборон на інформацію, актуалізують свою діяльність на повноцінній джерельній базі, що значно позначається на всій гуманітарній сфері.

Сучасний світ початку XXI століття означений реаліями всезростаючої взаємозалежності у міжнародному середовищі. Процеси культурної глобалізації спричинили пошук відповіді на проблему місця, ролі, місії української бібліотеки у формуванні світового культурного простору.

Автори монографії акцентують увагу на тому, що сучасні бібліотеки як центри міжкультурної комунікації; ефективно і мобільно адаптуються до мультикультурного і поліетнічного середовища; долають культурні бар'єри, формують розуміння, повагу до культури народу, з яким співпрацюємо.

Автори дослідження спробували виявити не лише практичний досвід, а й перспективні напрями реалізації міжнародної співпраці в інформаційно-бібліотечній сфері. Концептуально важливим на думку дослідників є розуміння перспектив розвитку в нових умовах цивілізаційних викликів; розуміння невіддільності проблематики політичної від проблематики культурної; чіткого орієнтування на модерний варіант культурної ідентичності, повноцінну комунікацію зі світом.

Незаперечним є той факт, що інтелектуальний, духовний потенціал української бібліотечної системи, культурні книжкові пам'ятки тисячолітньої давнини дають не лише право обстоювати європейську природу нашої культури, а й послідовно захищати нашу незалежність, виборювати шлях до громадянського суспільства і європейських цінностей.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АБА** – Американська бібліотечна асоціація;
АТО – антитерористична операція;
БАЄ – Бібліотечна Асамблея Євразії;
ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності;
ВПО – внутрішньо переміщені особи;
ВТО – Всесвітня туристична організація;
ГО – громадська організація;
ДОУНБ – Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека;
ЄКПЛ – Європейська комісія з прав людини;
ЄС – Європейський Союз;
ЄЦБ – Європейська цифрова бібліотека;
ЖОУНБ – Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека;
ЗМІ – засоби масової інформації;
ЗУ – Закон України;
ІКОМОС – Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць;
ІРА – Міжнародна асоціація видавців;
ІСА – Міжнародна рада архівів;
ІСО (ISO) – Міжнародна організація по стандартизації;
ІСР – Інститут світових ресурсів;
ІФЛА (IFLA) – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ;
ІЦ – інформаційний центр;
КЮФФ (CIOFF) – Міжнародна рада організації фольклорних фестивалів;
КМУ – Київський міжнародний університет;
КНУКіМ – Київський національний університет культури і мистецтв;
МААН – Міжнародна асоціація академії наук;
МАУ – Міжнародна асоціація українців;
МБА – міжбібліотечний абонемент;
МБІ – Міжнародний бібліографічний інститут – центр для розробки проблем бібліографії;
МБО – міжнародні бібліотечні організації;
МКО – міжнародний книгообмін;
МКЧХ – Міжнародний комітет Червоного Хреста;
ММБА – міжнародний міжбібліотечний абонемент;
МНК – Мультинаціональна корпорація;
МНУО – Міжнародна неурядова організація;
МО – міжнародні організації;
МУА – Міжнародна урядова асоціація;
МУО – Міжурядові організації;

МФВ – Міжнародний фонд «Відродження»;
НАН – Національна академія наук;
НАТО (НАТО) – Організація Північноатлантичного договору;
НБУ – національна бібліотека України;
НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського;
НТБ ДНУЗТ – Науково-технічна бібліотека Дніпровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна;
ОБСЕ (НБСЕ) – Організація з безпеки і співробітництва в Європі;
ООН – Організація Об'єднаних Націй;
ОТГ – об'єднані територіальні громади;
ОУНБ – Обласна універсальна наукова бібліотека;
ПДГ – пункти доступу громадян;
ПСП II – Програма сприяння Парламенту України II;
РДГУ – Рівненський державний гуманітарний університет;
РЄ – Рада Європи;
РОУНБ – Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека;
СКУ – Світовий конгрес українців;
СНД – Співдружність Незалежних держав;
СРСР (СССР) – Союз Радянських Соціалістичних Республік;
США – Сполучені Штати Америки;
УБА – Українська бібліотечна асоціація;
УНБ – Універсальна наукова бібліотека;
ЦЄІ – Центр європейської інтеграції;
ХДАК – Харківська державна академія культури;
ЦУКК – Онлайн-вий Центрально-український кооперативний каталог;
ЮНЕСКО (UNESCO) – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;
ЮНІСЕФ (UNICEF) – Дитячий фонд організації Об'єднаних Націй;
CDNL – Конференція директорів національних бібліотек;
EVLiDA – Європейське бюро бібліотечних, інформаційних асоціацій;
EFF – Електронний пограничний фонд;
EuRid – Європейський реєстр інтернет-доменів;
Europa Nostra – Паневропейська федерація культурної спадщини;
IASL – Міжнародна асоціація шкільних бібліотек;
IATUL – Міжнародна асоціація бібліотек технічних університетів;
iCANN – Корпорація Інтернету для спеціалізованих адрес і номерів;
IMIA – Міжнародна асоціація музичної асоціації;
INTAS – Міжнародна асоціація сприяння співробітництву між вченими;
IOV/ ЮНЕСКО – Міжнародна організація з народної творчості;
IREX – Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів;

LIBER – Ліга дослідницьких бібліотек Європи;

SCRiS – Постійний комітет з довідкового та інформаційного обслуговування ІФЛА;

UFi – Всесвітня асоціація виставкової індустрії;

WЗС – Консорціум всесвітнього павутиння.

ПЕРЕДМОВА

З початком демократичних перетворень, які розпочалися в Україні після здобуття незалежності, відкрилася перспектива самостійно розвивати шляхи інтеграції у світовий інформаційний та культурний простір, що передбачає здійснення зовнішньої культурної політики, розроблення нормативно-правових засад міжнародної культурної взаємодії, укладання угод із зарубіжними країнами й міжнародними організаціями та формування механізму іншої реалізації. Нині в державі відбувається процес трансформації авторитарно-бюрократичної системи міжнародної культурної співпраці, усталеної в колишньому СРСР, у нову систему, яка ґрунтується на загальнолюдських цінностях та національних інтересах.

Євроінтеграція як головний вектор цивілізаційного становлення України зумовлює необхідність розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек на якісно новому рівні. Стратегічним напрямом діяльності українських бібліотек є орієнтація на міжнародні тренди модернізації інформаційного обслуговування користувачів, на подолання технологічної відсталості, цифровізацію інформаційних ресурсів, запровадження клієнтоорієнтованих моделей функціонування та ін.

Монографія підготовлена на основі різноманітних літературних та архівних джерел, які представлені як у паперовому, так і в електронному форматах. Джерельна база дослідження складається, переважно, з наукових праць з бібліотекознавства, книгознавства, джерелознавства, культурології, філософії, економіки, політології, державного управління. Аналізувалися також навчальні, довідкові, виробничо-практичні публікації, періодичні фахові видання, повністю або частково присвячені досліджуванім питанням, використовувались нормативно-правові акти, навчальні програми, матеріали міжнародних наукових семінарів та конференцій.

Завдяки їх комплексному опрацюванню став можливим об'єктивний аналіз стану розробленості концептуальних засад досліджуваної проблеми, визначення адекватного методологічного інструментарію.

До першої групи джерел належать законодавчі та нормативно-правові акти, які визначають принципи формування міжнародного співробітництва у бібліотечній галузі та дали змогу з'ясувати особливості державної культурної та інформаційної політики щодо регулювання міжнародного співробітництва публічних бібліотек України. Нормативно-правова база – це, насамперед, «Конституція України» та закони України «Про дію міжнародних договорів на території України»

від 10 грудня 1991 р., закони України «Про міжнародні договори України», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», в яких розкрито основні напрямки міжнародного співробітництва в бібліотечній галузі, закон України «Про інформацію» (1992), «Про концепцію Національної програми інформатизації» (1998), «Про культуру» (1992) тощо. Зазначені закони містять загальні положення з переліком термінів, що стосуються визначеної в законі сфери діяльності, права та обов'язки сторін, учасників процесів, який регулюється законом, певні особливості, притаманні тій сфері діяльності, в якій виконання законодавчих норм є обов'язковим, а також прикінцеві положення, в яких указані строки набуття законами чинності.

Друга група джерел – статутні та програмні документи громадських організацій, міжнародних благодійних фондів, публічних бібліотек. Серед них найважливішими є Українська бібліотечна асоціація, Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, громадська асоціація «Форум видавців» (м. Львів), Бібліотечна Асамблея Євразії, звіти та документи ЮНЕСКО та ІФЛА, річні звіти обласних універсальних наукових бібліотек України.

Важливим для дослідження концептуальних основ міжнародної культурної політики спільний Маніфест ЮНЕСКО та ІФЛА. Цей основоположний документ, зокрема, декларує: «Культурна і мовна різноманітність є спільною спадщиною людства, яку слід берегти і зберігати в загальних інтересах. Воно є джерелом обміну, інновацій, творчості та мирного співіснування. Бібліотекам всіх типів слід враховувати, просувати культурне та мовне розмаїття на міжнародному, національному та місцевому рівнях, підтримуючи, таким чином, діалог та активну громадянську позицію».

Обов'язковим для розуміння сучасних трансформацій бібліотечного соціального інституту стало опрацювання «Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року "Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України"», розробленою міжвідомчою робочою групою з питань формування стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні та затверджено Кабінетом Міністрів України розпорядженням № 219-р 23 березня 2016 р. В цьому документі міжнародні зв'язки розглядаються «як обов'язкова умова отримання поглиблених знань про розвиток зарубіжних бібліотечно-інформаційних систем для прийняття професійних рішень з урахуванням європейських і міжнародних вимог, для поширення інформації про Україну». У Стратегії визначено, що пріоритети діяльності бібліотек в умовах якісних змін спрямовані на дотримання європейських цінностей, інтеграцію у європейське співтовариство.

Третьою групою джерел стали дисертаційні дослідження та наукові публікації у фахових періодичних виданнях, присвячені міжнародному співробітництву публічних бібліотек України. Опрацьовувались фахові періодичні видання, зокрема: «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Харківської державної академії культури», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Український історичний журнал» та ін., аналіз яких дав можливість більш повно висвітлити стан наукової розробки теми. Опрацьовано матеріали зарубіжних періодичних видань «Библиотековедение», «Библиотековедение и библиография за рубежом», «Вестник БАС» та ін. Матеріали періодичних видань після їх аналізу, систематизації, зіставлення з іншими джерелами, уточнення даних, допомогли відтворити процес розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек, зв'язки бібліотек з установами різних країн для реалізації міжнародних проєктів та особливості змін, що відбулися завдяки впровадженню проєктам досліджуваного періоду.

Велике значення для дослідження питань розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек мають наукові збірники, звіти Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, збірники наукових праць вищих навчальних закладів, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, всеукраїнських конференцій, міжнародного форуму, тези доповідей, зміст яких розкриває напрямки і пріоритетні завдання міжнародного співробітництва діяльності науководослідних установ у бібліотечній галузі.

Четверта група джерел – Інтернет-джерела. Ознайомлення з контентом сайтів та блогів українських та зарубіжних бібліотек, сайтів Української бібліотечної асоціації, Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ, Посольства США та інших посольств в Україні, проєкту «Бібліоміст», «LEAP», міжнародних організацій дало змогу: проаналізувати статутні та програмні документи означених організацій, простежити особливості формування та впровадження міжнародного співробітництва бібліотек України, його спрямованість та основні напрями. Використано матеріали сайтів Президента України, Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, Міністерства культури України у дослідженні щодо питання державної політики міжнародного співробітництва в бібліотечно-інформаційній сфері України. Використовувались документи, представлені в електронних каталогах з вільним доступом до повного тексту, зокрема, що розміщено на сайтах НБУ ім. Ярослава Мудрого, НБУВ, Харківської державної академії культури.

Важливим видом інформаційного матеріалу для розкриття обраної теми стали документи, які зберігаються у фонді Національної бібліотеки

ім. В.І. Вернадського. Також опрацьовані фонди Книжкової палати України та Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, Інформаційного центру з питань культури та мистецтва, Державної науково-технічної бібліотеки України.

Використано матеріали всеукраїнських та міжнародних конференцій, тези доповідей, матеріали круглих столів, які мають велике значення для осмислення подальшої взаємодії і розвитку міжнародного співробітництва у бібліотечній галузі, зокрема, публічних бібліотек, а також аналізують напрямки і пріоритетні завдання діяльності науково-дослідних установ у цій галузі.

У роботі використано джерела, що різноманітні за своїм походженням, інформативністю, ступенем достовірності. Комплексний критичний аналіз та обробка отриманої документальної інформації дали змогу простежити особливості законодавства в Україні щодо міжнародного співробітництва у бібліотечній галузі, висвітлити діяльність міжнародних громадських організацій, особливості реалізації міжнародних проектів, які діють в Україні в дослідженій період, зробити належні узагальнення, висновки та рекомендації.

Аналіз наукових періодичних видань, зокрема фахових бібліотекознавчих журналів, дав можливість більш повно висвітлити стан наукової розробки теми. Публікації фахівців, що є на шпальтах цих видань, висвітлюють основні проблеми й тенденції міжнародного співробітництва у бібліотечній галузі України. Матеріали періодичних видань, після їх аналізу, систематизації, зіставлення з іншими джерелами, уточнення даних, допомогли відтворити зв'язки бібліотек з установами інших країн та глибше усвідомити особливості змін, що відбулися у міжнародному співробітництві публічних бібліотек України досліджуваного періоду.

Методологічними засадами дослідження є соціокомунікативний, системно-діяльнісний, інформаційний підходи, що уможливило наукове осмислення й обґрунтування сутності, завдань, основних напрямків та форм розвитку міжнародного співробітництва публічних бібліотек, визначення напрямків їх подальшого розвитку та підвищення ефективності міжнародної співпраці.

Завдяки реконструкції міжнародного співробітництва бібліотек як комунікаційного феномену визначено основні канали комунікації в системі прямих та зворотних суб'єкт-суб'єктних зв'язків «бібліотеки України – зарубіжні партнери (бібліотеки, громадські організації, культурні центри, корпоративні бібліотечно-інформаційні об'єднання, ін.). Виявлено дискретний характер цих зв'язків, їх фрагментарність та поступове згортання в традиційному форматі, посилення ролі інтерактив-

них каналів комунікації в умовах розгортання глобального цифрового простору. Доведено необхідність застосування усіх комунікаційних каналів налагодження сталої комунікаційної взаємодії з зарубіжними партнерами як умови підвищення ефективності та якості формування фондів зарубіжної літератури, інформаційного обслуговування користувачів, покращення ресурсного, організаційно-методичного, техніко-технологічного оснащення бібліотек та підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу.

Системний підхід до визначення міжнародного співробітництва бібліотек дозволив визначити об'єктивні та суб'єктивні чинники зовнішнього та внутрішнього середовищ, що гальмують ефективний розвиток цих процесів. Серед об'єктивних чинників – економічна та політична криза як сучасна реальність існування українського суспільства, що призводить до майже повної відсутності фінансування бібліотекам-партнерам поштових пересилань партій книг, призначених для міжнародного документообміну; оновлення техніко-технологічної бази та програмного забезпечення щодо налагодження та підтримки інтерактивної комунікаційної взаємодії українських публічних бібліотек із зарубіжними партнерами. Велику роль грають й суб'єктивні чинники, зумовлені наявністю низької організаційної та корпоративної культури працівників українських бібліотек щодо розвитку міжнародної співпраці, незнання ними іноземних мов та пасивність у налагодженні тісної співпраці щодо обміну досвідом та грантової діяльності із зарубіжними партнерами.

Необхідність досягнення наукових цілей зумовило використання загальнонаукових методів, зокрема, аналізу опублікованих документів, який використовувався на першому етапі дослідження для вивчення актуальних проблем міжнародного співробітництва публічних бібліотек України. Використання цього методу дало змогу виявити концептуальні засади вибраної тематики в процесі вивчення бібліотекознавчої, філософської, політологічної, економічної, культурологічної літератури, джерел з державного управління, теорії соціальних комунікацій. Окрім цього, це дозволило осмислити соціокультурну спрямованість міжнародного співробітництва публічних бібліотек, з'ясувати його місце і роль у формуванні концептуальних засад національної державності.

Використаний джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій з теми дослідження дозволив з'ясувати стан наукової розробленості проблеми міжнародного співробітництва публічних бібліотек.

Вибір методів дослідження зумовлений його метою і завданнями. При розробці проблем термінології предметної сфери використовувався термінологічний аналіз, вивчались наукові та довідкові видання

з бібліотекознавства, книгознавства, документознавства, міжнародних відносин, державного управління, економіки.

Термінологічний аналіз предметної сфери «міжнародне бібліотечне співробітництво» використовувався для уточнення змісту базових понять: «публічні бібліотеки», «обласні універсальні наукові бібліотеки», «міжнародне бібліотечне співробітництво», «міжнародний проект», «міжнародні організації», «бібліотечні асоціації» та ін., визначення розмежування понять.

Використання логічного методу дозволило проаналізувати міжнародне співробітництво публічних бібліотек на сучасному етапі розвитку. Окрім того, у дослідженні застосовано загальнонауковий метод класифікації, який дав змогу диференціювати як використані джерела, так і наукові праці дослідників різних періодів.

Порівняльний або компаративний підхід був використаний з метою визначення відмінностей та особливостей розвитку міжнародного співробітництва 22-х обласних універсальних наукових бібліотек України.

Принцип історизму, використаний нами для опрацювання історичної джерельної бази, дозволив комплексно вивчити об'єкт і предмет дослідження, з'ясувати їх роль і місце на конкретному історичному етапі. Поєднання історичного і логічного методів дало змогу відслідкувати процес формування державної культурної політики щодо міжнародного співробітництва бібліотек.

Для підсумку використовувався метод оцінювання, який дозволив здійснити аналіз і синтез окремих фрагментів та етапів дослідження, дійти висновків щодо сучасного стану міжнародного співробітництва публічних бібліотек.

Завдяки когнітивному (пізнавальному) методу також стало можливим поглиблене вивчення об'єкта дослідження – напрямів міжнародного співробітництва публічних бібліотек України, визначення його основних проблем та перспектив розвитку в умовах глобального комунікаційного простору.

Монографія включає в себе три розділи.

У *першому розділі* «Науково-теоретичні підходи до проблеми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України» висвітлено розвиток наукових поглядів на досліджувану проблему, проаналізовано стан їх теоретичного осмислення, уточнено терміносистему предметної сфери.

У *другому розділі* «Основні напрями та форми міжнародного співробітництва публічних бібліотек України» з'ясовано особливості державної культурної політики у сфері міжнародних зв'язків книгозбірень; досліджено стан реалізації міжнародних проектів; розглянуто діяльність